

Inspirerend burgerschap in het
leerplan MAVO 2^e graad
Een geslaagde combinatie!

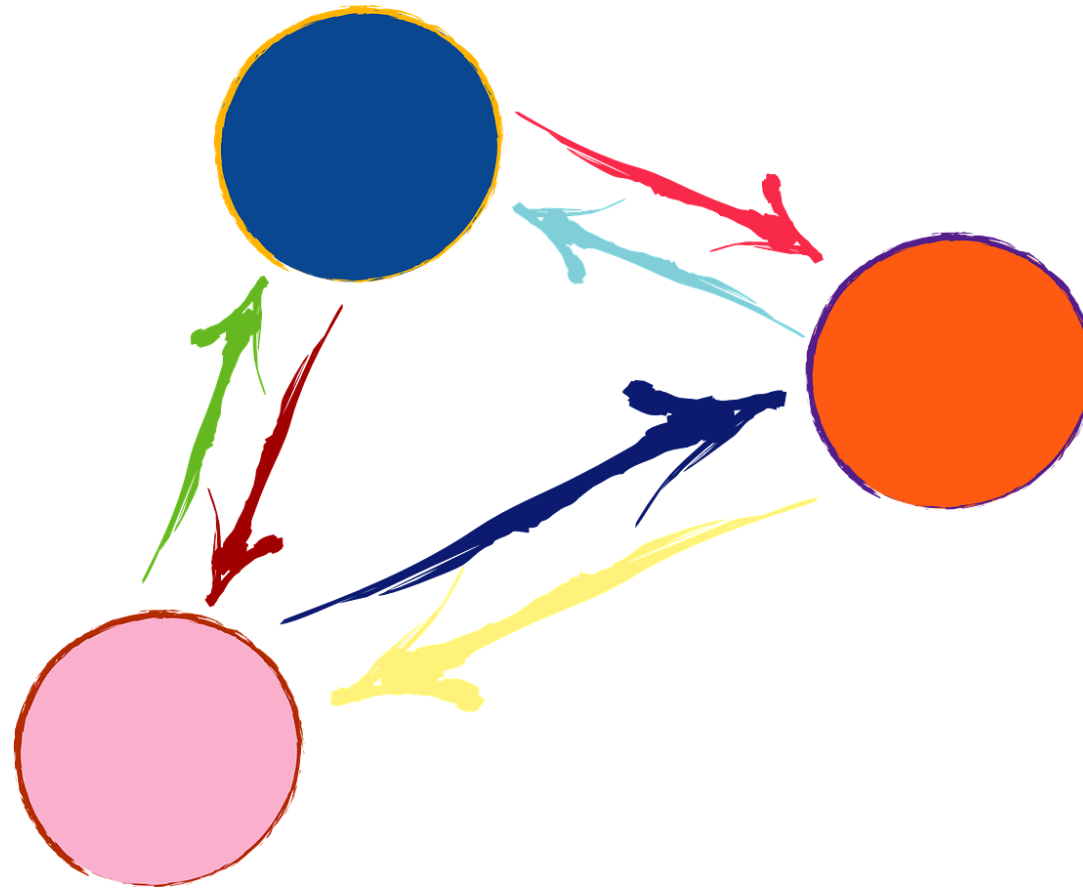
Jurgen Viaene

Een paar praktische afspraken

Inchecken

“[..] Maar al kun je de democratie tijdelijk ondergraven
nooit kun je haar voorgoed verslaan
Op die waarheid
op dat geloof vertrouwen we
Want terwijl wij onze ogen op de toekomst richten
richt de geschiedenis haar ogen op ons
De tijd van de gerechtige bevrijding is aangebroken
Toen hij begon waren we vol angst en vrees
We waren niet klaar de erfgenamen te zijn
van die schrikwekkende stonde
maar net daarin hebben we de kracht gevonden
om een nieuw hoofdstuk te schrijven
onzelf weer met een lach en hoop te verblijden. [..]”

Burgerschap is reeds aanwezig in onze organisatie, in onze scholen én expliciet in ons vak!

Het belang van LiS (leren in samenhang)

- Algemene doelen voor AV in de A-finaliteit: onze leerlingen ontwikkelen zich tot burgers met burgerzin die volwaardig deelnemen aan de maatschappij, die zich kunnen aanpassen aan een steeds veranderende, diverse maatschappij [..]
- Uitdagingen die vanuit de maatschappij op onze leerlingen afkomen, komen nooit in vakken
- Alles wat in de wereld gebeurt, bekijk je best van verschillende kanten

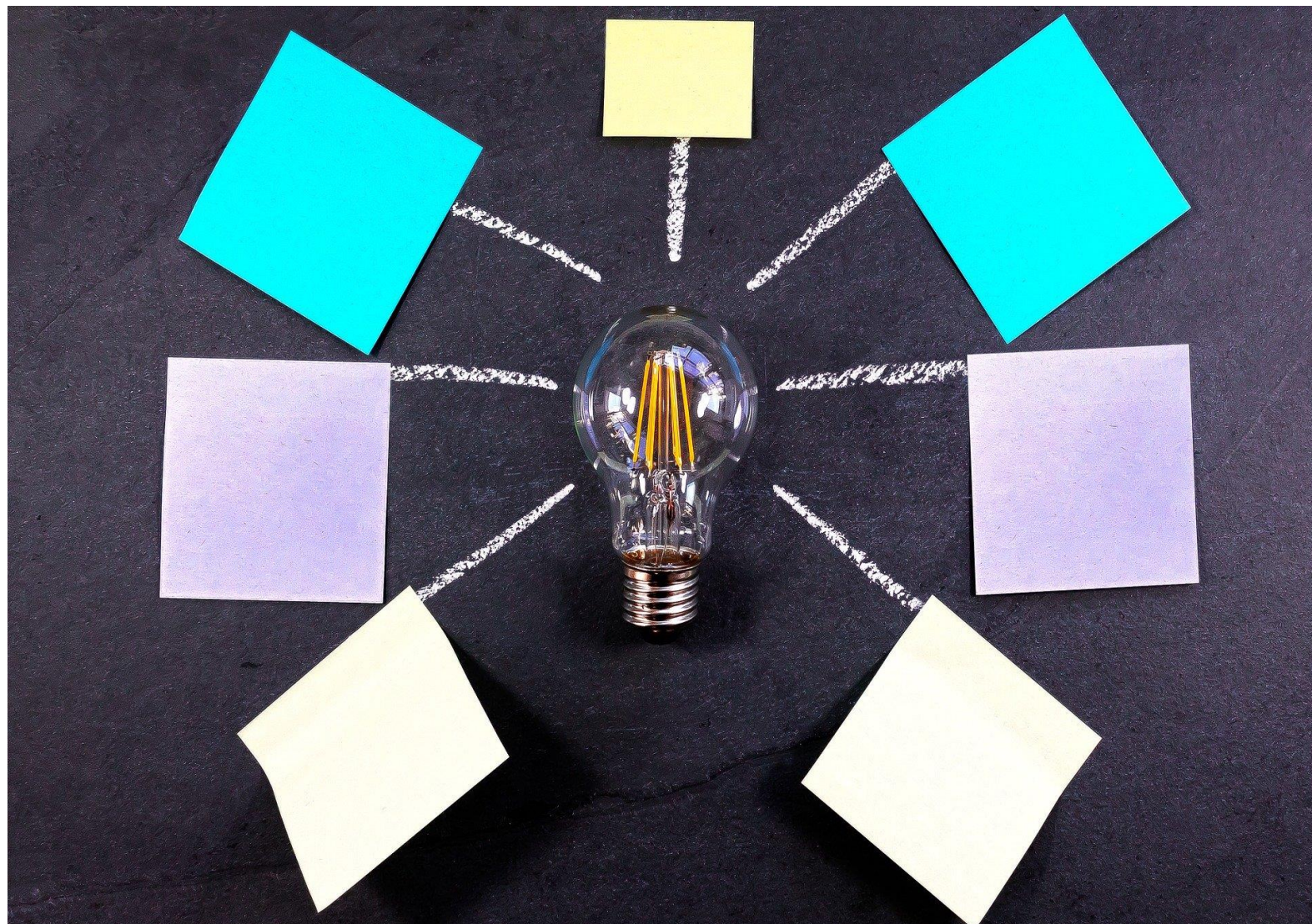
Doelstellingen

- Je kan lessen of projecten vormgeven waarbij leerlingen verantwoordelijkheid leren opnemen voor een open, zinvolle, verdraagzame en duurzame samenleving.
- Je kan leerplandoelstellingen rond burgerschapsvorming vertalen naar concrete werkvormen in de klaspraktijk.
- Je kan vanuit een specifieke focus verschillende activerende werkvormen inzetten in functie van inspirerend burgerschap en van de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen.
- Je kent verschillende bronnen en organisaties en kan ze doelgericht inzetten om tegemoet te komen aan de eerder geformuleerde doelstelling.

Wat roept 'burgerschap' bij jou op?

“Op school leren de leerlingen de wereld niet alleen kennen, maar er ook van houden en er verantwoordelijkheid voor op te nemen”
(Hannah Arendt)

Wat burgerschap niet is...

"I expect you all to be independent, innovative, critical thinkers who will do exactly as I say!"

Wat is inspirerend burgerschap dan wel?

Conformerende
burgers

Inspirerende
burgers

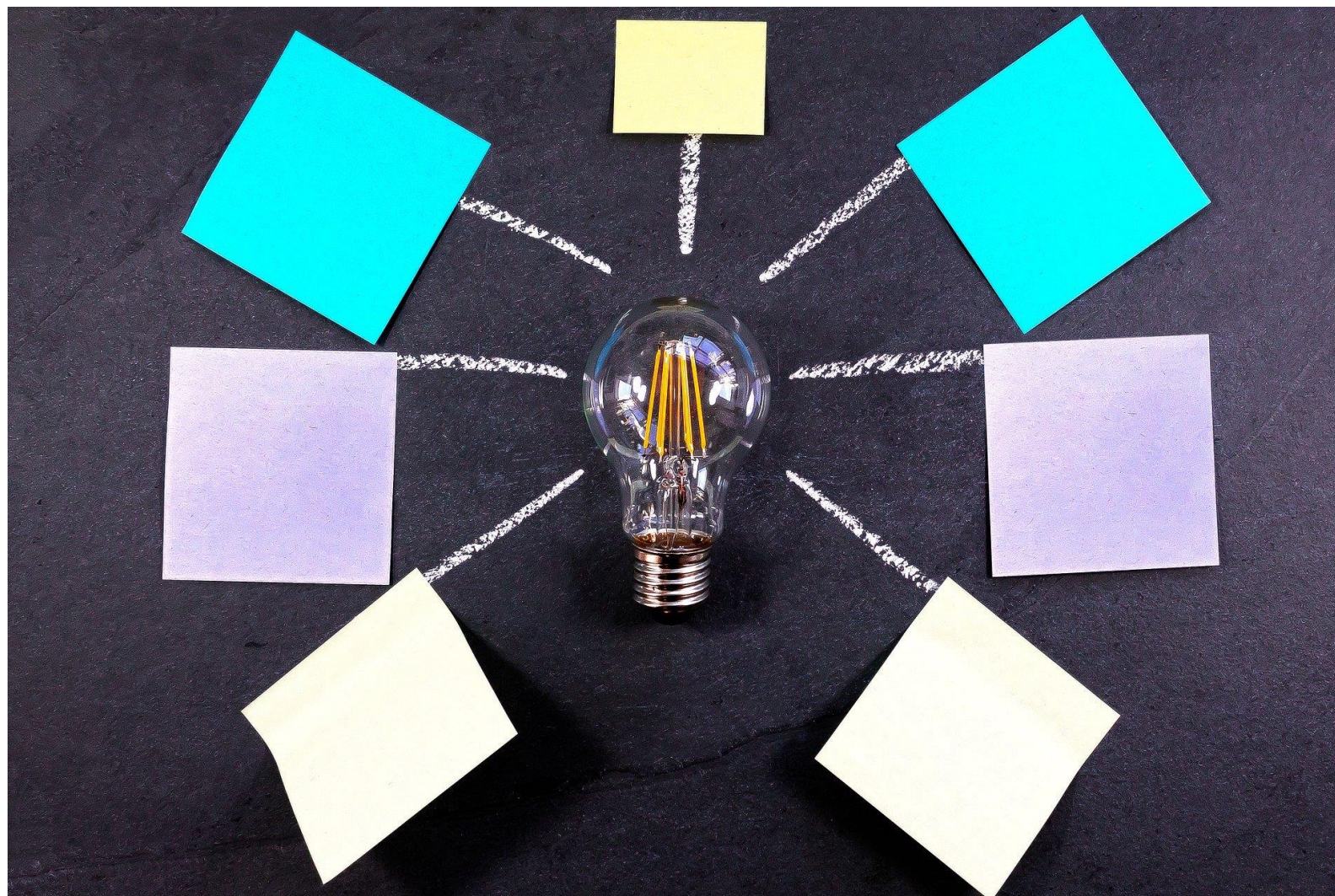

Geëngageerde
burgers

Kan je zelf enkele voorbeelden bedenken van conformerend, geëngageerd en inspirerend burgerschap in jullie lessen?

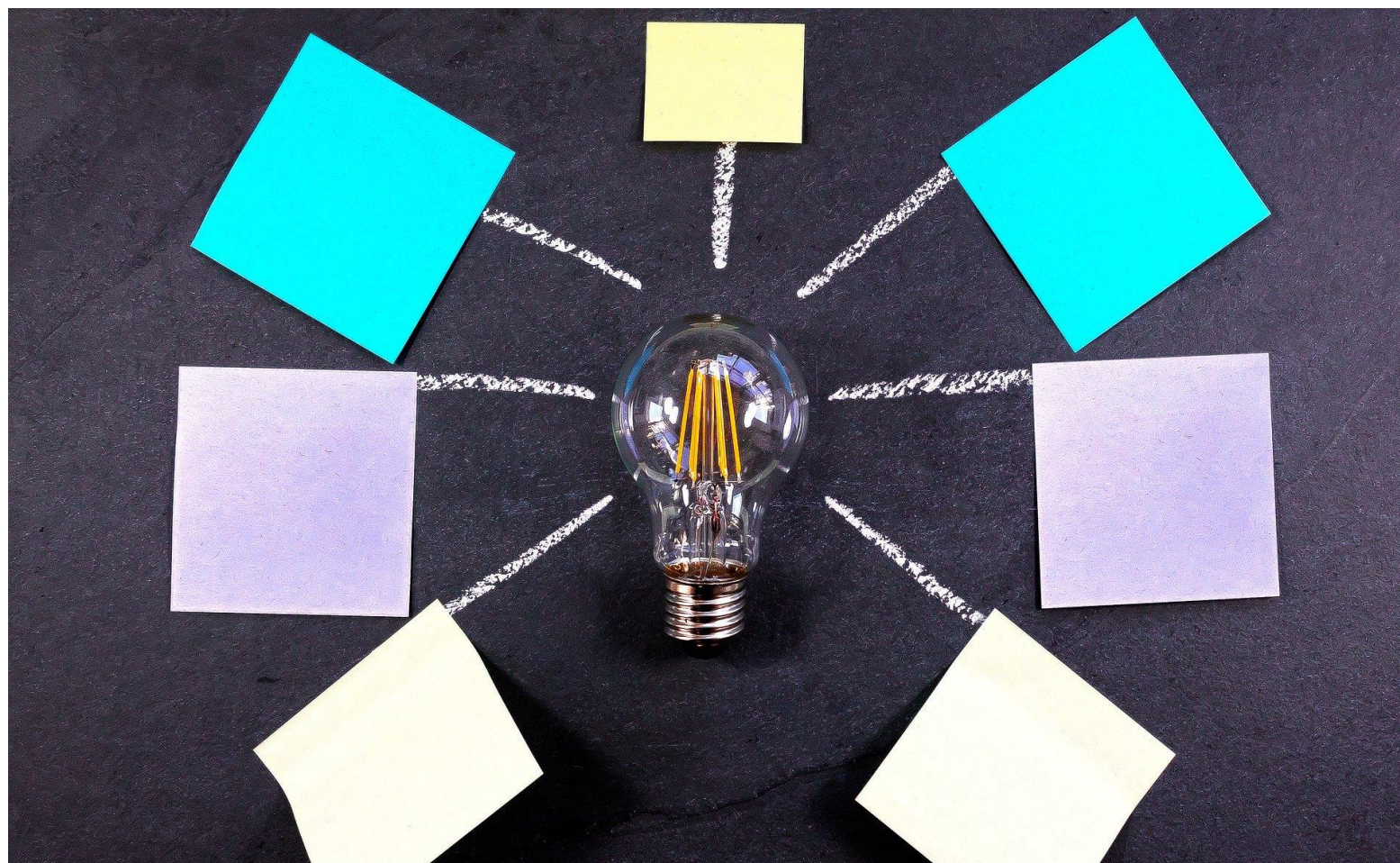
Inspirerend burgerschap

- “We geven onze leerlingen bewust mee wat we weten, maar onbewust wie we zijn” (Hamachek)

Waarom vind jij het belangrijk om aan inspirerend burgerschap te werken?

WAAROM?

Omdat...

leerlingen geïnspireerd willen participeren in de steeds veranderende samenleving.

leraren inspirerend willen werken aan de totale persoonsvorming van elke leerling.

scholen hun maatschappelijk engagement willen opnemen als oefenplaats voor de diverse samenleving.

de samenleving verwacht dat leerlingen als verantwoordelijke burgers in het leven staan.

Leerlingen (en ouders) hebben een fundamentele behoefte om gezien en gehoord te worden.

Leraren hebben vaak een persoonlijke 'droom' voor al onze leerlingen.

Scholen en leraren willen vanuit hun maatschappelijke opdracht leerlingen ondersteunen in hun persoonsvorming. Burgerschapsontwikkeling is hierin een onderdeel.

Burgerschapscompetenties met inbegrip van competenties inzake samenleven.

We hertalen deze ET vanuit de eigen visie in onze leerplannen!!

INSPIREREND BURGERSCHAP

LEERPLAN
SO

WAT LEREN
UIT HET LEERPLAN?

WAAROM?

Omdat...

leerlingen geïnspireerd willen participeren in de steeds veranderende samenleving.

leraren inspirerend willen werken aan de totale persoonsvorming van elke leerling.

scholen hun maatschappelijk engagement willen opnemen als oefenplaats voor de diverse samenleving.

de samenleving verwacht dat leerlingen als verantwoordelijke burgers in het leven staan.

- onderzoeken
- verbindend dialogeren
- actie ondernemen
- reflecteren
- mijn identiteit vormgeven

Ik groei daarvoor in...

VERANTWOORDELIJKHEID NEMEN

Ik leer daarvoor over de wereld

Over hoe de planeet, de mensen en de welvaart duurzaam hand in hand kunnen gaan:

People - Planet - Prosperity.

En wat we kunnen doen om daarnaar te streven (**SDG**).

HOE?

Door burgerschap te integreren in leeractiviteiten.

Toolbox op Pro.-website

Door te werken aan een burgerschapsklimaat van...

- authenticiteit
- diversiteit
- verbondenheid
- samenwerking
- participatie

WAT LEREN UIT HET LEERPLAN?

- onderzoeken
- verbindend dialogeren
- actie ondernemen
 - reflecteren
- mijn identiteit vormgeven

Ik groei daarvoor in...

**VERANTWOORDELIJKHEID
NEMEN**

verantwoordelijkheid nemen = 'respons-able'

Onderzoeken

Verbindend dialogeren

- Samenleven ↔ dialoog
- In een veilige schoolomgeving
- leren luisteren en contact maken
- Verbondenheid met de ander de eigen (school-) omgeving en de wereld

Actie ondernemen

- Wat kan ik doen?
- Wat wil ik doen?
- Hoe wil ik dit doen?
- Welke effect zal dit hebben?

Reflecteren

= *op een betekenisvolle manier terugkijken op ervaringen*

- *Wat doet dit*
 - met mij,
 - met de ander(en)
 - met mijn omgeving (de wereld)?
- *Waarom wil ik dit (niet) doen?*
- ...

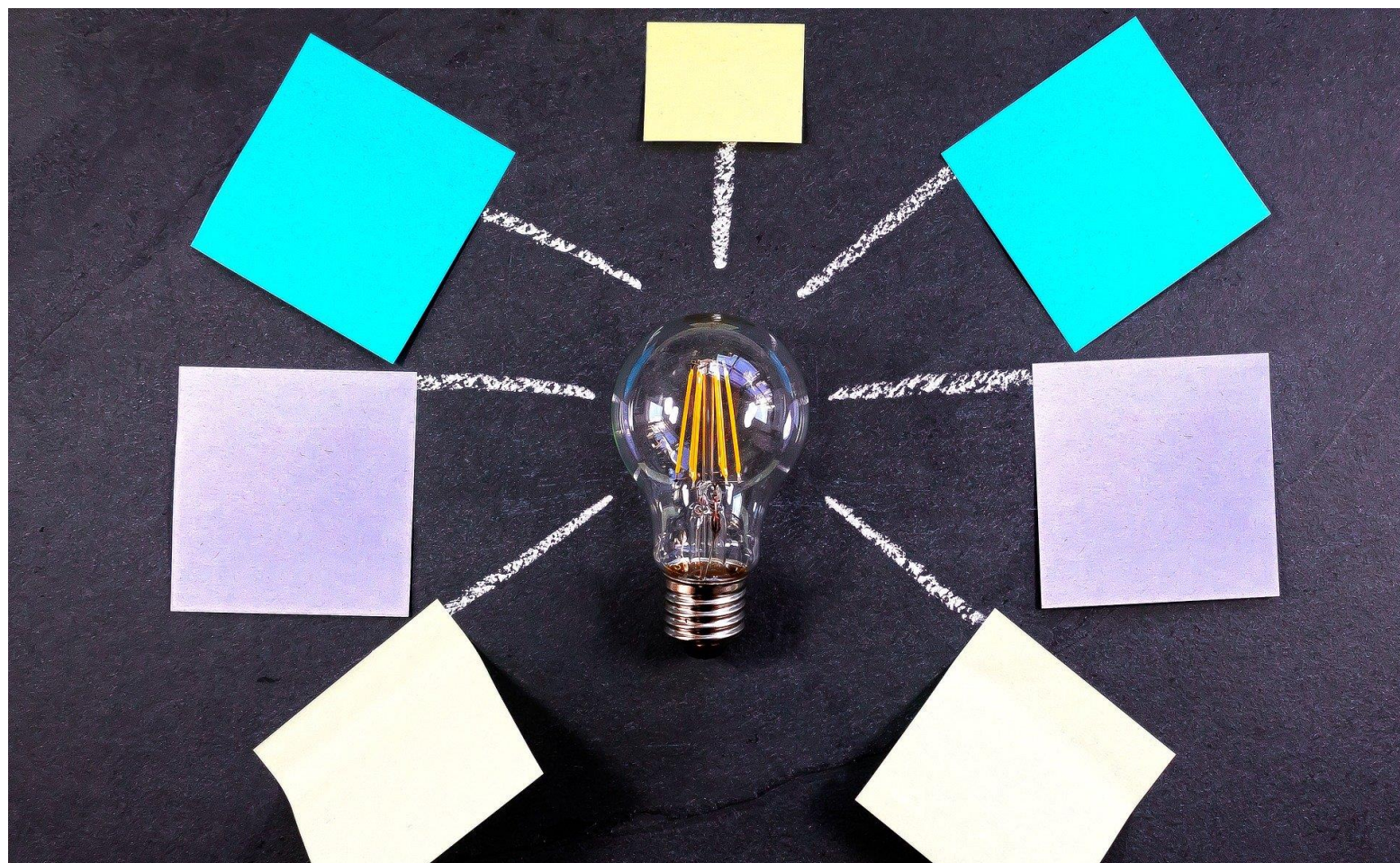
Identiteit vormen

- *Wie ben ik?*
- *Wat inspireert me?*
- *Waar in geloof ik?*

Welke pijlers rond inspirerend burgerschap zie je (nu reeds) aan bod komen in je lessen?

Burgerschap in het leerplan MAVO

Krachtlijn leerplan mavo	Pijler inspirerend burgerschap
Persoonsvorming in verbondenheid met de anderen en inzicht in identiteit	<ul style="list-style-type: none">-Mijn identiteit vormgeven-Verbindend dialogeren-Reflecteren
Als persoon aan een diverse samenleving participeren en samen met anderen duurzame, sociale en relationele vaardigheden ontwikkelen.	<ul style="list-style-type: none">-Onderzoeken-Verbindend dialogeren-Actie ondernemen-Reflecteren-Mijn identiteit vormgeven
Betekenis geven aan de samenleving vanuit politiek, economisch, cultureel, sociaal, ruimtelijk en historisch perspectief.	<ul style="list-style-type: none">-Onderzoeken-Actie ondernemen

PAUZE '5

Werkvormen gekoppeld aan leerplandoelen MAVO

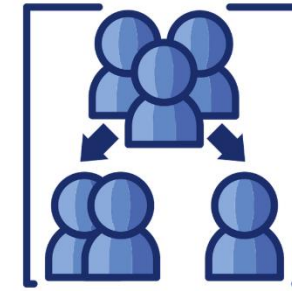
**Door burgerschap te integreren
in leeractiviteiten.**

Toolbox
op Pro.-
website

Verkenning in deelgroepen

-Werkwijze: iedere break-out room verkent één leerplandoel en de onderliggende werkvormen,

-Iedere deelgroep formuleert antwoord op een aantal reflectievragen **in het gedeeld document 'ondersteunend materiaal bij ...'**)

-Iedere deelgroep kiest één werkvorm die ze absoluut het delen waard vinden en krijgt nadien exact 1 min tijd om de rest van de groep te overtuigen van de meerwaarde van de werkvorm.

-Alle info en bronnen in **ondersteunend document**, (voel je vrij om bronnen toe te voegen).

Bij opdracht 1: break-outrooms leerplanverkenning

-Timing: '15

LPD 1: De leerlingen lichten toe dat identiteit een complex samenspel is van persoonlijke identiteit en groepsidentiteiten waartoe je behoort.

pijlers burgerschap: identiteit, dialoog en onderzoek

Dit is een complexe doelstelling, dialoog staat centraal. Deze doelstelling kan **op zich** aan bod komen maar kan ook **wederkerend** aan bod komen bij verschillende thema's.

Werkvormen die dit ondersteunen en taal bieden aan leerlingen:

- 'Wapenschild'
- 'complimentenspel'
- 'positieve roddel'
- 'stoeflap'

LPD 4 De leerlingen hanteren aangereikte strategieën om met vooroordelen, stereotypering, machtsmisbruik en groepsdruk om te gaan.

pijlers burgerschap: identiteit, dialoog en onderzoek

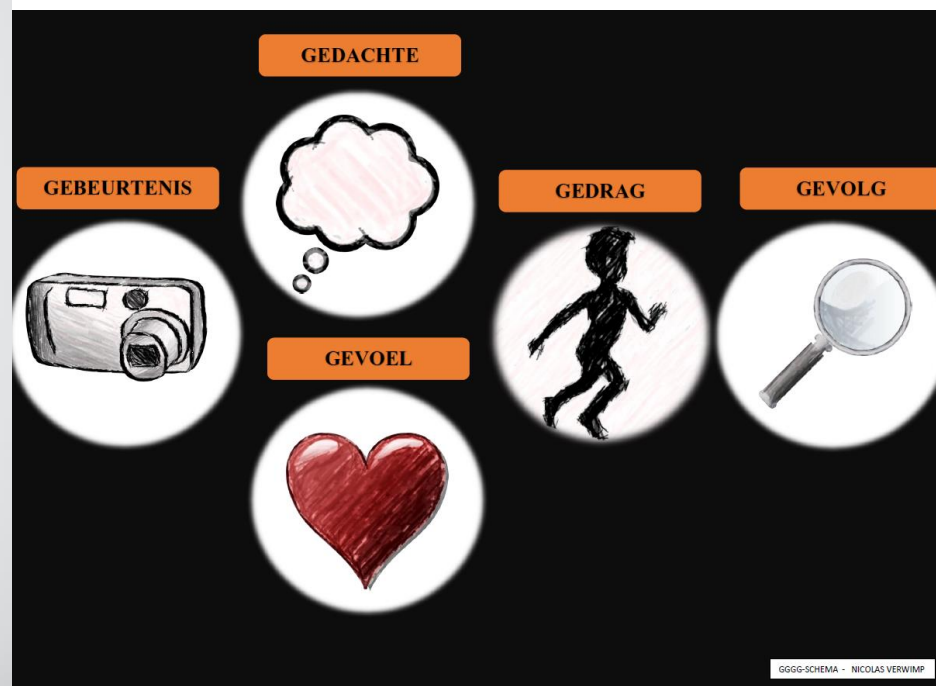
Kan aan bod komen bij verschillende onderwerpen die met de leerlingen mee de klas binnenkomen (vanuit de actualiteit maar ook vanuit wat er in de klas leeft).

Zelf thema's binnenbrengen:
'let the picture speak'

Werkvormen die dit ondersteunen en taal bieden aan leerlingen:

GGGGG-schema / gevoels- behoeftenkaarten / pro-actieve cirkel (draagt bij aan een veilig klimaat in de klas) / ...

LPD 2 De leerlingen vergelijken eigenschappen van verschillende vormen van samenleven met aandacht voor de voordelen en uitdagingen ervan voor een superdiverse samenleving.

LPD 3 De leerlingen passen vaardigheden toe om respectvol en gastvrij met individuen en

groepen om te gaan in een diverse samenleving met aandacht voor

- gemeenschappelijke afspraken;
- het constructief omgaan met conflictsituaties.

pijlers burgerschap: identiteit, dialoog, reflecteren en onderzoek

Deze doelstellingen kan bij verschillende thema's (dus ook in het dagelijks leven dichtbij de leerling) waaromtrent uiteenlopende meningen zijn, aan bod komen. Leerlingen leren doorheen inhoudelijke thema's dat verschillende standpunten mogelijk zijn.

Werkvormen die dit ondersteunen en taal bieden aan leerlingen:

- Gestructureerde academische controverse
- Discussierollen
- Stellingenspel
- Spreekstok
- Dixit-kaarten
- Privelege walk

Gestructureerde academische controverse

Doelstelling

Doelgroep

Verloop

Bronnen

SDG's (sustainable development goals) duurzame ontwikkelingsdoelstellingen

VERANTWOORDELIJKHEID NEMEN

Ik leer daarvoor over de wereld

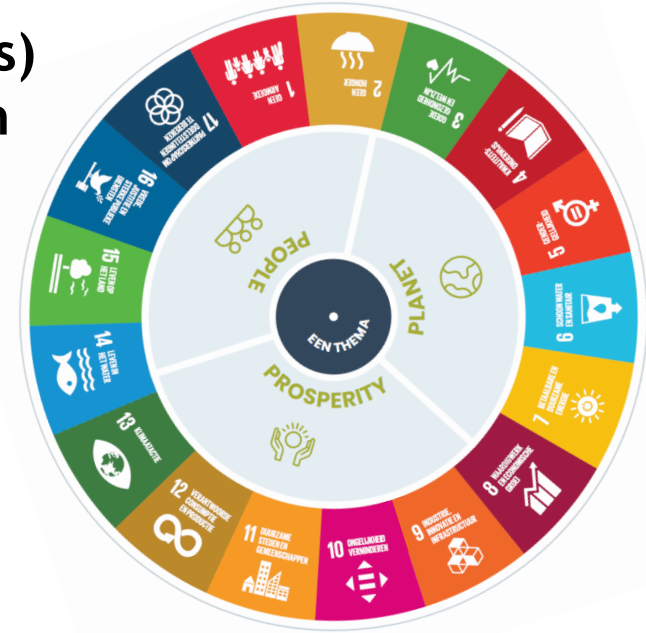
Over hoe de planeet, de mensen en de welvaart
duurzaam hand in hand kunnen gaan:

People - Planet - Prosperity.

En wat we kunnen doen om daarnaar te streven (**SDG**).

SDG's (sustainable development goals) duurzame ontwikkelingsdoelstellingen

- LPD 16 De leerlingen lichten aan de hand van gebeurtenissen uit de actualiteit toe welke grote uitdagingen er zijn om een duurzame wereld te creëren.
- LPD 17 De leerlingen passen systeendenken toe bij duurzaamheidskwesties.

Concrete werkvormen die dit kunnen ondersteunen

WICKED PROBLEMS
VERSUS
SIMPELE PROBLEMEN
EEN VERGELIJKING VAN TWEE SOORTEN PROBLEEM

<p>Wicked problems zijn complex! Ze hebben veel oorzaken en gevolgen.</p>	<p>Gewone problemen zijn makkelijk te begrijpen.</p>
<p>1 ideale oplossing bestaat niet. Een oplossing kan - voor sommigen - ook een probleem geven.</p>	<p>Er is een duidelijke oplossing.</p>

VOORZAKEN
Wat komt eerst?
centen verspillen als kopen dat je niet nodig hebt
geen werk
ziek als je in het ziekenhuis bent
geen diploma

Wat zie je op de foto's?
Wat zie je op de foto's?
ARMOEDE
Op de grond
Sapen
geld vragen
Om eten te kopen
Omdat mama & papa knip zijn
geen mooie kanten
geen wooning
geen kousen
alleen
met genoeg geld

GEVOLGEN
Wat komt later?
te weinig geld
geen kleren
geen auto
geen huis
geen school
geen eten
dokter met bezalen
WEL EEN TEKENING ALS GADOU
SPELLETJES MET VRIENDEN

Door burgerschap te integreren in leeractiviteiten.

Toolbox op Pro-website

Actieroos
KOMEN TOT HAALBARE, ZINVOLLE ACTIES

Andere interessante bronnen

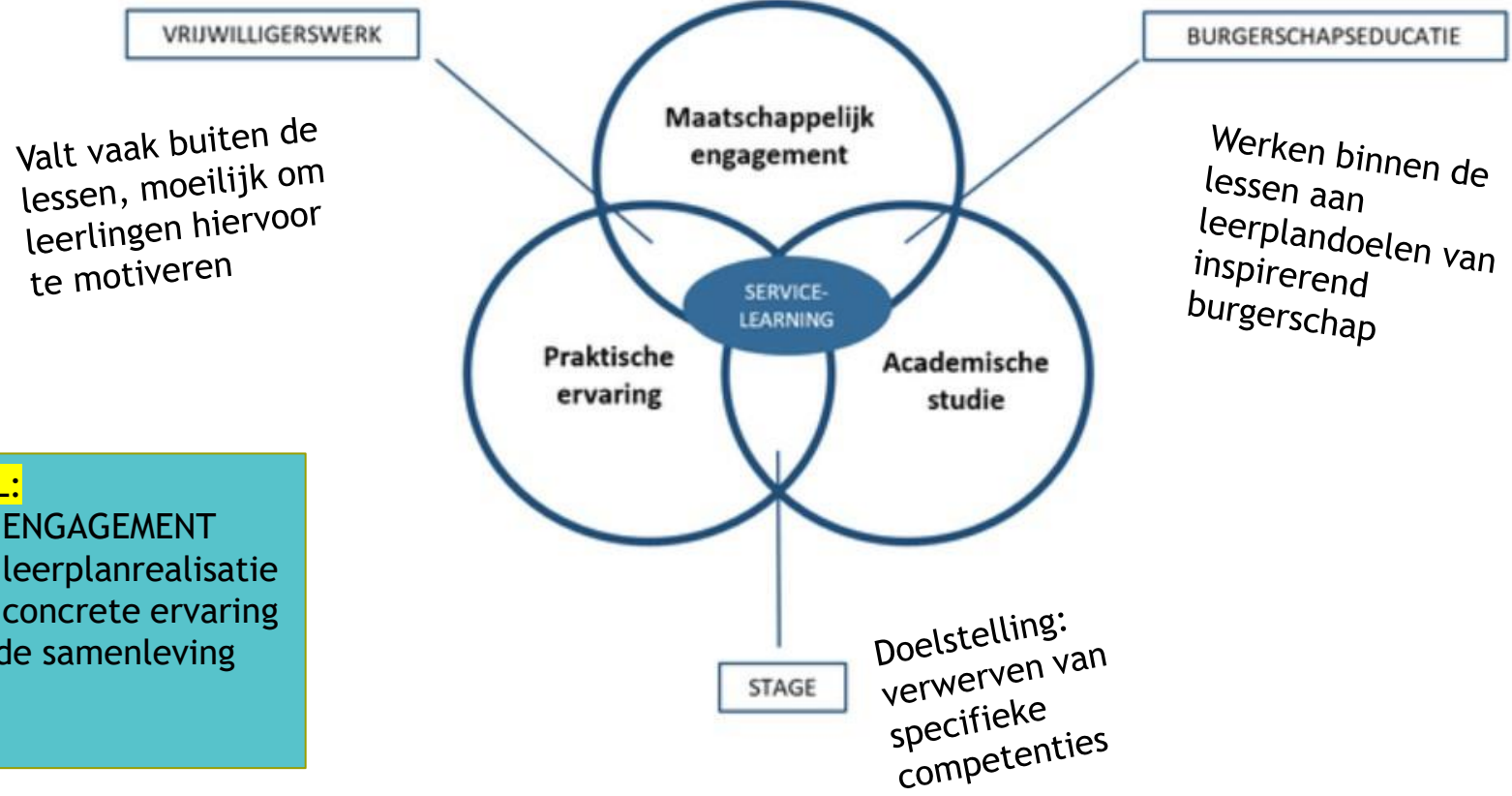

Community Service Learning

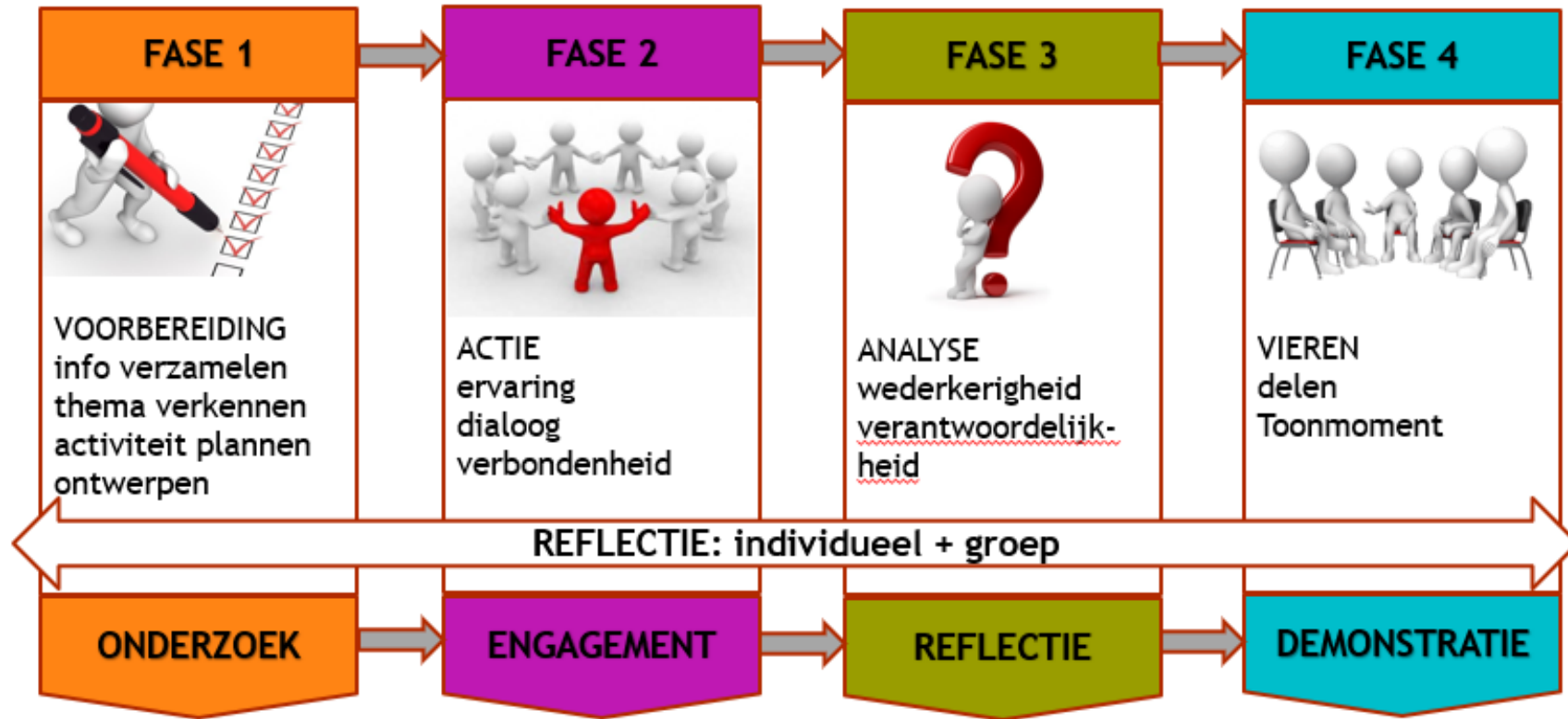
Reflecteren

CSL:
Én ENGAGEMENT
Én leerplanrealisatie
Én concrete ervaring
in de samenleving

Korte verkenning in break-out rooms

Opdracht: verken de thinglink die je via deze link vindt:

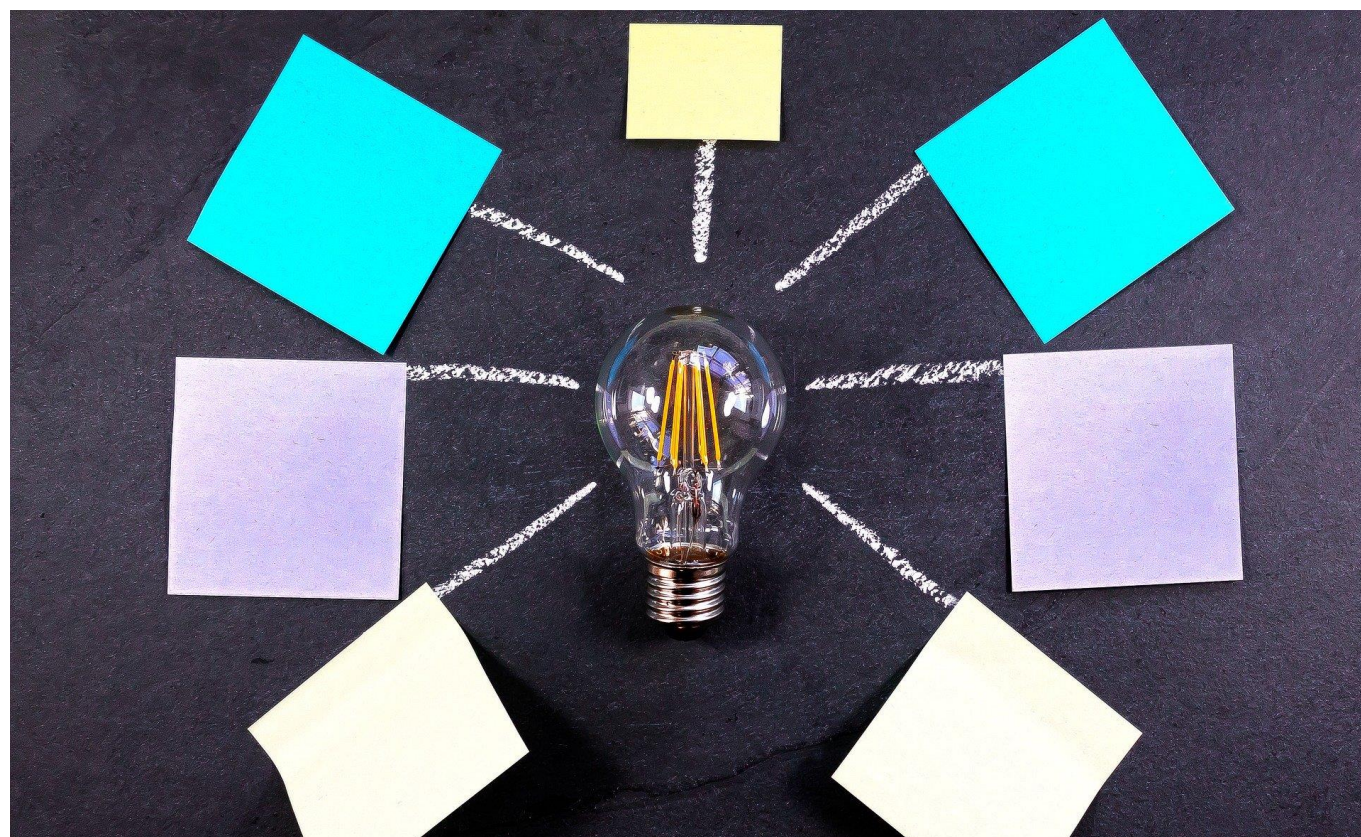

Werkvragen:

- Welke fase(n) lijkt je het meest haalbaar?
- Over welke fase heb je nog twijfels en/of ondersteuning nodig?
- Welke basis/praktijken/vakoverschrijdende initiatieven zijn er reeds in je vak/school die aanleunen bij CSL?

Welke mogelijkheden zie je nu reeds in je vak/ school? Welke basis/praktijken/vakoverschrijdende initiatieven zijn er reeds in je school die aanleunen bij CSL?

Mogelijke basis voor een sterk CSL-traject

1. **Bestaande initiatieven** binnen sociale stage of projecten, schoolbrede projecten, of binnen specifieke vakken omvormen naar CSL-trajecten. (vb. sociale stage, sociale projecten vanuit het pedagogisch project van de school, ...)
2. Vertrekken van **leerplandoelen** en specifieke vaardigheden die je heel gemakkelijk naar een engagement in CSL-traject kan vertalen.
3. Vertrek van een breed **thema** en ga op zoek naar mogelijkheden om betekenisvolle actie te ondernemen. (vb. armoede, vergrijzing, klimaat, vervuiling, eenzaamheid,...)
4. Vertrek van **reële behoeften binnen de school** of bij je leerlingen en ga op zoek naar een antwoord. (vb. vergroening van de speelplaats, huiswerkondersteuning eerste graad, ...)
5. Vertrek van een **reële behoefte in de buurt van je school** of bij een gemeenschap, groep in de directe omgeving van de school. (vb. burenhelpen burenen, verfraaiing buurtspeelplein, boodschappendienst voor senioren,...)

Eigenschappen van succesvolle CSL-trajecten

1. **Betekenisvol engagement**
2. Link met **leerplandoelen**.
3. **Reflectie** staat centraal
4. **Diversiteit**: brede kijk op de samenleving.
5. Leerlingen krijgen een **volwaardige stem**
6. Samenwerking met **externe partners**
7. Leerlingen krijgen op regelmatige basis **feedback**
8. **Duur en intensiteit** van het CSL traject

Een paar aandachtspunten

“1+1= 3” -> doe dit niet alleen

“De baas doet er toe” -> stem af met coördinatoren/directie

Formuleer heldere, specifieke, haalbare doelen

Informeer, overleg, deel, communiceer

Zoek hulpbronnen binnen/buiten de school

“Kiezen is verliezen” -> durf keuzes maken

“Stop-denk-doe”: reflecteer over wat je doet

“Buiten je comfortzone is er het meest te beleven”

“Bouw op wat al is”

Reflectie... what's in a name

1. Lat. refléctere = terugbuigen; < → re(1), + fléctere = buigen
2. Reflecteren is het bewust (na)denken over een eigen ervaring om competent(er) te worden.
3. Van Daele: **re·flec·tie** (*de; v; meervoud: reflecties*)
 - 1 weerkaatsing
 - 2 overweging, bespiegeling

We hanteren zelf deze definitie:

Reflectie is een gestructureerde manier om een ervaring te interpreteren en er betekenis aan te geven.

Waarom reflecteren?

"Ervaring is ongestructureerd en 'messy' de werkelijkheid is geen nette en afgelijnde weerspiegeling van theoretische concepten en regels geleerd in het klaslokaal."

1. Reflectie koppelt ervaring aan inhouden.
2. Reflectie stelt fundamentele vragen over een ervaring en draagt dus bij tot de persoonsvorming.
3. Reflectie helpt bij de ontwikkeling van concrete vaardigheden.
4. Reflectie zorgt voor de ontwikkeling van het kritisch denkvermogen.
5. Het gestructureerd karakter van reflectie zorgt voor veiligheid om over complexe thema's na te denken,

Reflecteren kan je leren

Van INDIVIDUEEL... naar COLLECTIEF

Van CONCREET... naar ABSTRACT

Van BESCHRIJVEN ...over interpreteren ... naar CREËREN

Niveaus van reflectie

Vormen van reflectie...

5.6 Vormen van reflectie

Geschatte duur: 15min + praktijkoefening

Reflectie kan heel veel verschillende vormen aannemen. Hieronder vind je een niet-exhaustieve lijst van werkvormen die reflectie ondersteunen. Er wordt aangegeven als het eerder over individueel of collectieve; concrete of abstracte en beschrijvende of interpreterende reflectie gaat. We beschrijven de werkvormen slechts kort en hebben niet de intentie ze hier uitgebreid pedagogisch-didactisch toe te lichten. Sommige van de hier beschreven werkvormen vind je in de [toolbox inspirerend burgerschap](#), andere in het [reflectieportfolio](#).

Benaming	Omschrijving	Indiv	Collect	Concr	Abstr	Beschr	Interpr
Reflectievragen	De leerling krijgt reflectievragen waarop hij individueel of in gesprek antwoord formuleert. Je kan zowel open als gesloten vragen gebruiken. Je kan ook gebruik maken van een 'wondervraag' of een 'schaalvraag'. Er bestaan heel veel verschillende voorgestructureerde reflectieschema's: vb. 5G-model.	x		x	x	x	x
Dagboek: persoonlijk/gestructureerd	De leerling houdt z'n persoonlijke reflecties bij in een dagboek, dit kan een persoonlijk dagboek zijn of eerder een voorgestructureerd dagboek	x		x		x	(x)
Storytelling	Leerlingen gebruiken een beelden, foto's metaforen om ervaringen uit te drukken. Dit kan mondeling of geschreven. Je ondersteunt dit door foto's, beelden / materiaal / begrippen aan te bieden: verhaaldobbelstenen, dixit kaarten, gevoelskaarten, blob-tree,.....	x	x		x	x	
Pro-actieve cirkel	Een vorm van klasgesprek waarbij iedereen leert om aandachtig en respectvol te luisteren naar elkaar. Leerlingen leren spreken in een positieve taal. Doordat iedereen aan bod komt, krijgt elke leerling de kans om over een bepaald onderwerp iets te zeggen.		x	x	x	x	x
Reflectie via casussen	Leerlingen reflecteren over een concreet onderwerp op een onderbouwde wijze. Herkenbare en soms evidente situaties worden het voorwerp van een diepgaande reflectie.	x	x	x			x
Brief, bericht, blog, sociale media post, artikel ... schrijven	Leerlingen schrijven een brief of bericht naar iemand die betrokken is in het CSL traject, of schrijven een blog-bericht of artikel over hun engagement.	x	x	x	x	x	x
'Big questions': question kids	Met deze tool stimuleer je leerlingen tot zelfstandig en kritisch nadenken over 'big questions': grote vragen die oproepen tot diepere gedachten en verdere inzichten.		x		x		x
Over de streep/ lijn / ...	Leerlingen nemen t.a.v. een stelling een standpunt in door zich op een bepaalde manier in de ruimte te positioneren.		x	x	x		x
Artistieke reflectie	Leerlingen gebruiken woord, klank, beeld of beweging om uiting te geven aan de opgedane ervaringen (poster, gedicht, song- of raptekst, lied, tableau-vivant, foto-reportage, collage, ...)	x	x	x	x	x	x
Rollenspel	Twee of meer leerlingen krijgen een rol toegewezen en nemen deel aan een rollenspel, waarbij ze een bepaalde situatie nabootsen, zowel de deelnemers als de toeschouwers beschouwen nadien de situatie.		x	x		x	x
Gestructureerde controverse / debat / visbokaal / stellingenspel	Leerlingen leren op een gestructureerde wijze standpunt in te nemen en formuleren over complexe ongestructureerde problemen. Deze methoden ondersteunt argumentatie en communicatievaardigheden, en werken aan multimedialiteit		x	x	x		x

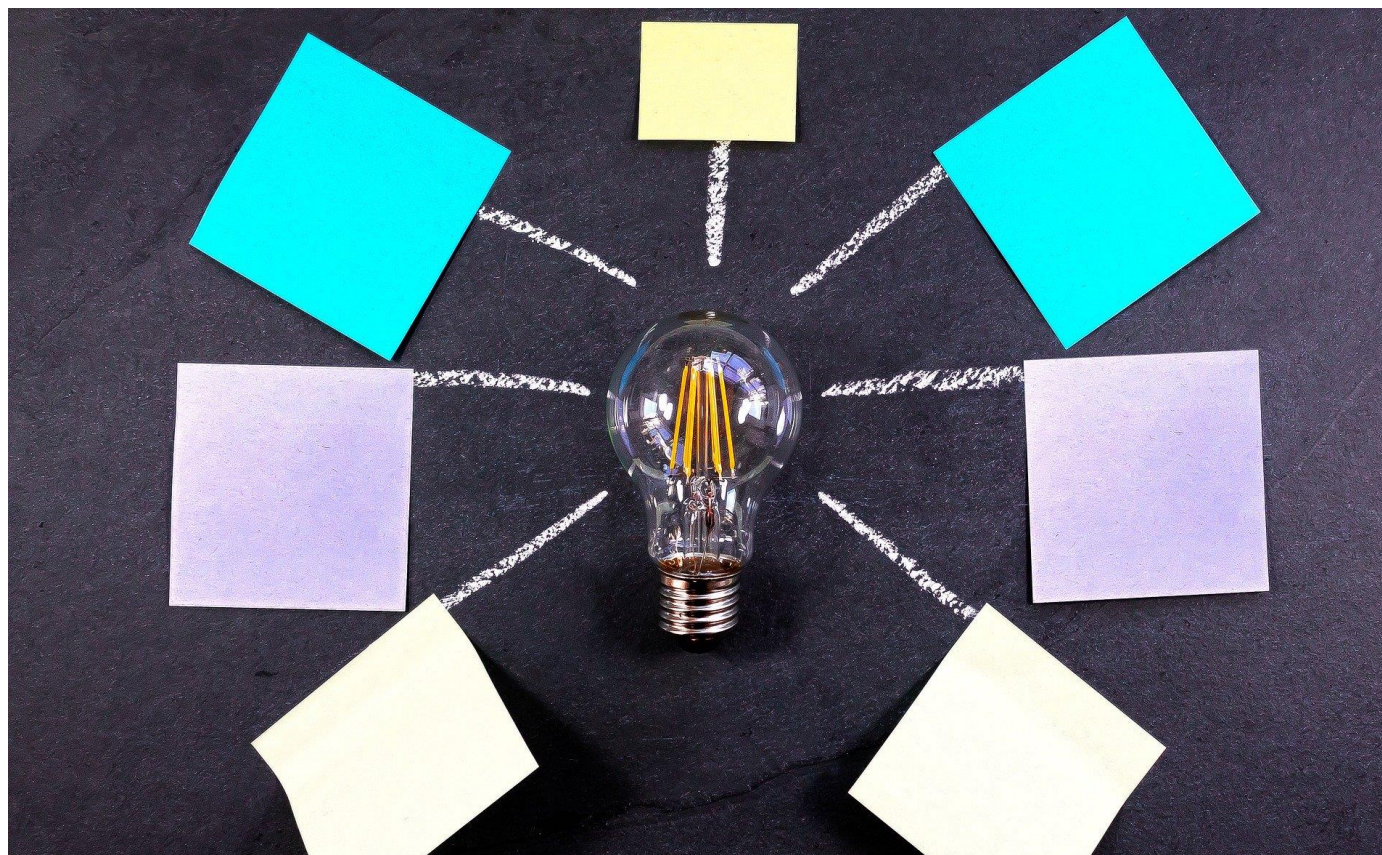

Meer weten: online cursus (MOOC) CSL die je vrij kan gebruiken

Op welke manier denk je hiermee aan de slag te kunnen gaan?

Door te werken aan een burgerschapsklimaat van...

- authenticiteit
 - diversiteit
- verbondenheid
- samenwerking
- participatie

Werkzame principes: over burgerschapsklimaat... in het (D)B(u)SO (in ontwerp)

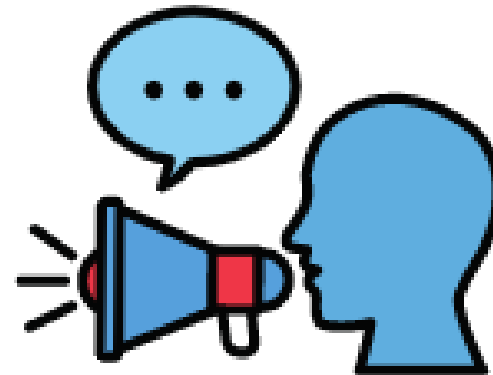

1.) BEREID JE LEERLINGEN VOOR OP 'REAL LIFE'

Er is reeds heel wat ervaring bij zowel leraren BGV als leraren AV om IN de realiteit te leren over onderwerpen die er toe doen voor de leerlingen. Versterk dit om werk te maken van burgerschap!

2.) GEEF LEERLINGEN INSPRAAK

Geef leerlingen inspraak bij wat ze leren, hoe ze dit willen doen. Word **GELUKWAARDIGE GESPREKSPARTNER** van je leerlingen. Burgerschapsvorming veronderstelt ook tegenspraak!

Werkzame principes: over burgerschapsklimaat... in het (D)B(u)SO (in ontwerp)

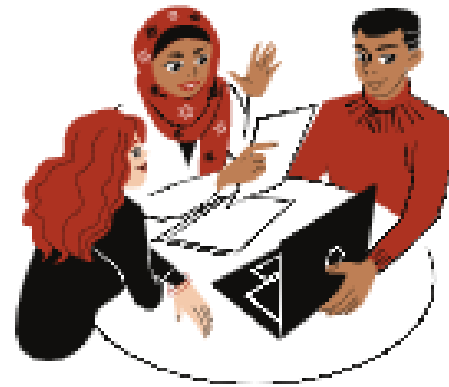

3.) LUISTER NAAR DE BOODSCHAP

Taal is ook (slechts) een middel.
Leerlingen gebruiken vaak andere 'taal' (in al zijn vormen) dan leraren. Kijk achter de taal naar de BOODSCHAP om je leerlingen beter te begrijpen.

4.) LEER LEERLINGEN IN DIALOOG GAAN

Zet expliciet in op werkvormen die gespreksvaardigheden bijbrengen. Oefen in via rollenspelen in de klas EN voer 'ECHTE' BETEKENISVOLLE gesprekken die er toe doen.

Werkzame principes: over burgerschapsklimaat... in het (D)B(u)SO (in ontwerp)

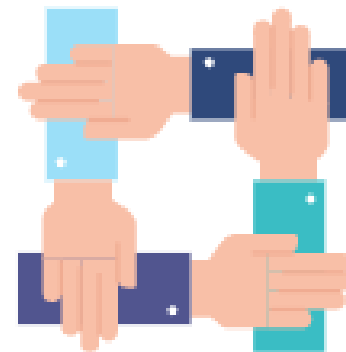

5.) WERK ERVARINGSGERICHT

Reflecteer op échte ervaringen (niet louter interesses) van leerlingen, op ervaringen in je lessen of op ervaring van anderen die je binnen brengt. COMMUNITY SERVICE LEARNING is een heel geschikte werkvorm om dit te doen!

6.) WERK IN TEAM

Werken aan burgerschap doe je SAMEN. Het leren stopt niet bij je klasdeur, maar gaat verder in de volgende les. Er liggen kansen in heel veel leerplannen AV én BGV

INSPIREREND BURGERSCHAP

LEERPLAN
SO

WAT LEREN
UIT HET LEERPLAN?

WAAROM?

Omdat...

leerlingen geïnspireerd willen participeren in de steeds veranderende samenleving.

leraren inspirerend willen werken aan de totale persoonsvorming van elke leerling.

scholen hun maatschappelijk engagement willen opnemen als oefenplaats voor de diverse samenleving.

de samenleving verwacht dat leerlingen als verantwoordelijke burgers in het leven staan.

- onderzoeken
- verbindend dialogeren
- actie ondernemen
- reflecteren
- mijn identiteit vormgeven

Ik groei daarvoor in...

VERANTWOORDELIJKHEID NEMEN

Ik leer daarvoor over de wereld

Over hoe de planeet, de mensen en de welvaart duurzaam hand in hand kunnen gaan:

People - Planet - Prosperity.

En wat we kunnen doen om daarnaar te streven (SDG).

SCREEN MET HET
BURGERSCHAPS-
KOMPAS!

HOE?

Door burgerschap te integreren in leeractiviteiten.

Toolbox op Pro-website

Door te werken aan een burgerschapsklimaat van...

- authenticiteit
- diversiteit
- verbondenheid
- samenwerking
- participatie

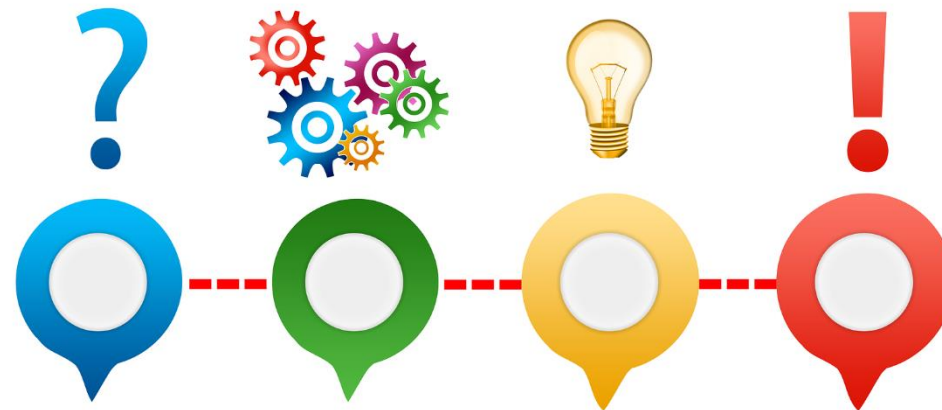
Check-out

Terugkommoment: Q&A 31 mei 20u-21u

- Vragen/behoefte/suggesties/uitwisselen...
-> uitnodiging volgt

fb.com/KatholiekOnderwijsVlaanderen

linkedin.com/company/katholiekonderwijsvlaanderen

twitter.com/KathOndVla
twitter.com/BoeveLieven

instagram.com/kathondvla

Jurgen.viaene@katholiekonderwijs.vlaanderen
Hanna.vandenbussche@katholiekonderwijs.vlaanderen